

ANTONIO GONZÁLEZ

LA INACABADA RECONSTRUCCIÓ PATRIÒTICA DEL MONESTIR DE RIPOLL

EL CAPVESPRE DEL DIVENDRES 21 DE març de 1986 ressonaren sota les voltes vuitcentistes de l'església de Santa Maria de Ripoll els parlaments dels científics i polítics catalans aplegats al monestir per commemorar el centenari de l'inici de la darrera i definitiva etapa de les obres de reconstrucció.

Aquelles voltes modernes, fetes de nou feia un segle gràcies a la tossuderia d'un poble, eren testimoni una vegada més d'un cant apassionat a la singularitat d'aquella obra rectora i al seu simbolisme extraarquitectònic.

El monestir de Santa Maria de Ripoll va ser fundat cap a l'any 879. Va assolir el màxim prestigi cultural en temps de l'abat Oliba (1008-1046), que en va ampliar l'església i la va consagrar el 1032. Al segle XIII comença el seu declivi com a centre monàstic.

El terratrèmol del 2 de febrer del 1428 va fer malbé gran part de la seva fàbrica, que fou reconstruïda al gust gòtic. La transformació de l'interior de l'església s'accentuà encara el 1830, quan les cinc naus quedaren reduïdes a tres amb la supressió dels elements de sustentació que subdividien les naus laterals. Pocs anys després, com a conseqüència de l'incendi del 9 d'agost de 1835, acabà la vida monàstica. En pocs anys, del vell monestir no restaven sinó els claustres mig ensorrats, les naus de la basílica amb voltes esfondrades i gran part de les parets derruïdes.

L'any 1886, que ara commemorem, és una data significativa en el procés de reconstrucció, però no pot considerar-se un punt de partida. A mitjan segle XIX ja s'havien iniciat els esforços per rehabilitar aquelles ruïnes.

Cap al 1581, quinze anys després d'acabada la vida monàstica a Santa Maria i quan encara no s'ha deturat el procés d'ensorrament de les restes, comencen els primers intents de protecció, especialment de la portada i del claustre.

En aquests intents assumí un paper decisiu el metge i erudit local Eudald Raguer (1809-1878), delegat des de 1830 per l'Arxiu de la Corona d'Aragó a Ripoll per recollir documentació i dades del monestir i, des del 1851, membre corresponsal de la Comissió de Monuments de Girona. També hi fou decisiva la intervenció del pintor i escriptor aragonès Valentín Cardedera (1796-1880).

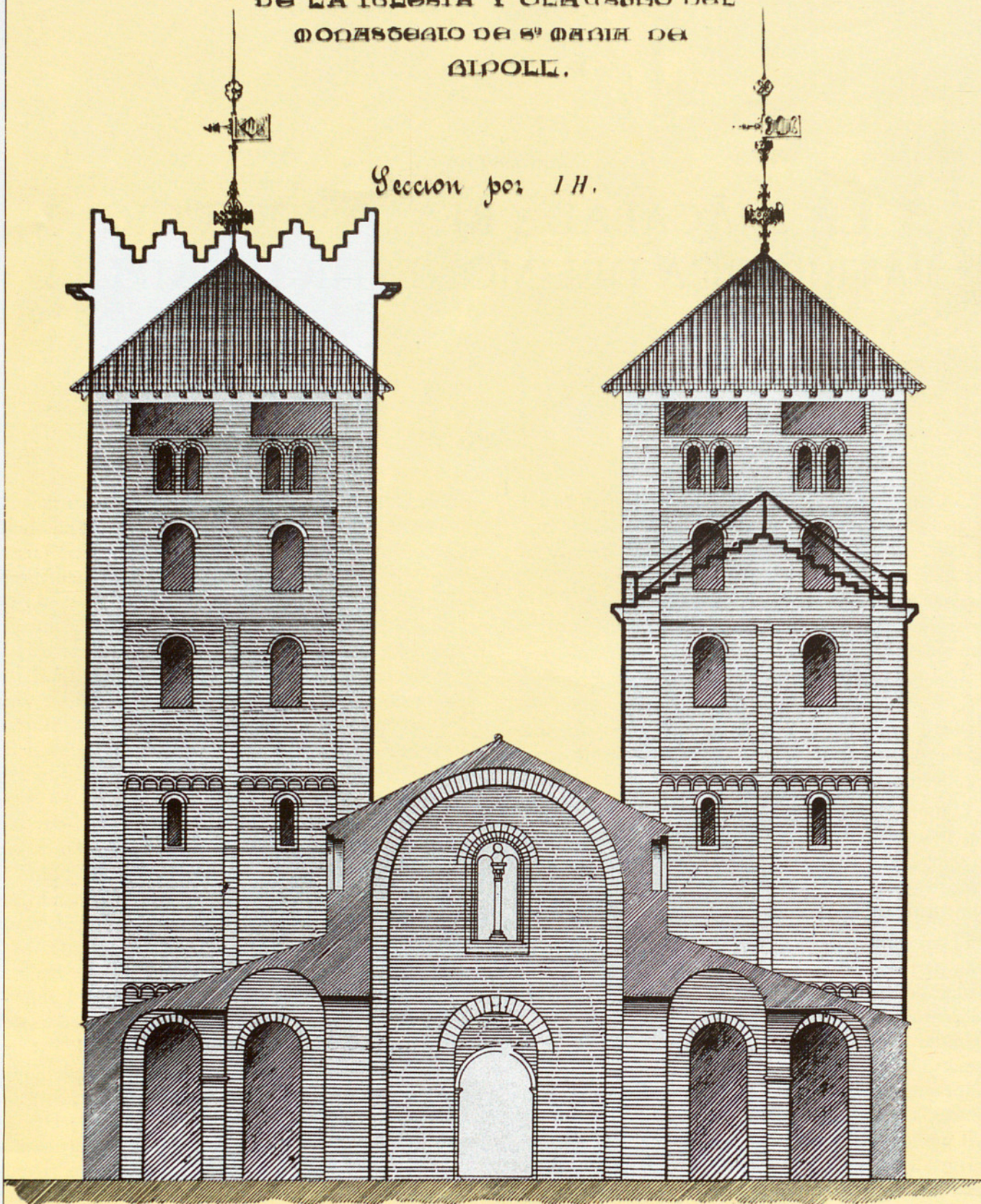
Raguer i Cardedera aconseguiren que la Comissió de Monuments de Girona, que començà a funcionar el novembre de 1851, i la Comisión Central de Monumentos, de Madrid, i l'Academia de San Fernando, de les quals depenia la comissió gironina, s'interessessin per la conservació de les ruïnes.

Durant la dècada dels anys cinquanta no es fan bé obres de restauració, però s'intenta deturar el procés de degradació i saqueig que sofreixen les restes del monestir exclaustrat.

Eudald Raguer, en la seva dedicació en benefici de Santa Maria, compta amb l'assessorament i ajut de dos arquitectes; d'una banda, Martí Sureda i Deulovol (1822-1890), arquitecte provincial de Girona des de 1859 i vocal de la comissió de monuments gironina, que dirigí els treballs promoguts per la comissió finançats per l'Academia de San Fernando de Madrid i, de manera especial, per la Diputació de Girona, que s'allargaran gairebé vint anys. D'altra banda, ens consta ja des de 1861 la col·laboració d'Elies Rogent i Amat (1821-1897), el qual, anys més tard, rebria

PROYECTO DE RESTAURACION
DE LA IGLESIA Y CLAUSTRO DEL
MONASTERIO DE S^a MARIA DE
RIPOLL.

Seccion por I H.

Escala de 1 por 100.

l'encàrrec de projectar la reconstrucció definitiva del temple.

El 7 d'abril de 1861, Rogent signa un pressupost per construir un cobert per protegir la façana, el qual pren com a base el croquis i pressupost redactat pel mestre de cases F. Alivés, signat el 21 de març, que Eduald Raguer havia lliurat a Rogent. L'aparició de Rogent a Ripoll no succeeix, doncs, tardanament i d'esquena a la gent de Girona —com es presenta alguna vegada quan la història s'escriu de Girona estant— sinó que ve de lluny i emparada per gent de Ripoll.

La intervenció de Rogent, un arquitecte amb prestigi d'abast nacional, no seria ben vista, però, per la Comissió de Girona, que patia ja dels tradicionals recels d'origen localista i s'estimava més la participació de l'arquitecte local Martí Sureda.

Des de Barcelona, però, hom no veia amb bons ulls allò que feia la Comissió de Girona. L'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, en sessió celebrada el 3 de novembre de 1861, acordà encomanar a Elies Rogent i Claudi Lorenzale (1815-1889), pintor, acadèmic i director de l'Escola de Llotja, la inspecció dels treballs que s'hi feien.

El *Diario de Barcelona* del 17 del mateix mes informa d'aquests treballs i fa notar l'entusiasme i participació —amb jornals i materials— de la gent de Ripoll.

Els primers dies de febrer de 1863 arriba a Ripoll una comissió nomenada per l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona perquè opini sobre què cal fer amb les ruïnes del monestir. A més de Rogent i Lorenzale, formen part de la comissió l'arquitecte i acadèmic Francisco de Paula del Villar i Lozano (1282-1903) i el filòleg Manuel Milà i Fontanals (1816-1884).

El 1865 Elies Rogent aixecà els plànols de les ruïnes i redactà un primer projecte de reconstrucció, que no fou aprovat per l'Acadèmia de San Fernando fins el 24 d'abril del 1870, projecte que ell mateix modificà vint anys després.

Les picabaralles i tensions entre la comissió de Girona i l'acadèmia de Barcelona continuen. La gent de Girona, que no accepta el projecte de Rogent, sol·licita de nou el 1867, a l'Acadèmia de San Fernando de Madrid, ajuda econòmica per costejar la redacció d'un projecte nou.

L'acadèmia central, amb bon criteri, no dubta a escriure a Rogent demanant-li el projecte ja redactat, ja que així es podria evitar una despesa inútil. L'acadèmia en el seu escrit del 3 d'agost adreçat a Rogent afirma: «*No ignoramos las quisquillas y diferencias desagradables que han surgido entre Vd. y dicha comisión; y por éso mismo, creyendo que se resistirán, y no sin razón, a darles ningún auxilio, ya que tan mal correspondieron a su generosa cooperación, hemos pensado que acaso por el intermedio nuestro, que somos terreno neutral, no tendrán reparo en hacerlo*».

Rogent contestà ràpidament a l'acadèmia de Ma-

drid —que feia de «terreny neutral» entre Barcelona i Girona...— i el mateix 8 d'agost la comissió de monuments central agrai a Rogent la seva bona disposició per facilitar els seus estudis i plànols.

Mentre la comissió gironina s'entesta a prosseguir els treballs demanant ajut a Madrid, l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona es queixa de la falta de coordinació de les entitats interessades en la conservació del monument i l'estat de ruïna que encara té.

L'any 1875 la Comissió de Monuments de Girona comissiona l'historiador i literat Josep Maria Pellicer i Pagès (1843-1903), autor de diversos treballs relatius a Santa Maria, que era vocal delegat a Ripoll, per cercar solucions per al futur del monument ocupat per dependències militars des de feia uns anys. En una memòria tramesa per Pellicer a la comissió el 20 de febrer, comunica la bona notícia que els militars són traslladats a Camprodon i que li han tornat les claus del monestir.

A partir d'aquest moment es reprenen els treballs dirigits per Martí Sureda: realçament de fonaments de l'ala nord del claustre, reparacions al claustre, mur nord de la nau de l'església, terraplenat de la part exterior de la capçalera i altres obres de consolidació.

No serà fins l'any 1885 que s'iniciarà la recta final, l'etapa decisiva de la reconstrucció, allò que Josep Calzada i Oliveras, incomprendiblement, ha qualificat de «final trist», potser pel fet que des d'aquest any la gent de Girona perd el control de l'obra en benefici de la iniciativa de Barcelona i Vic.

Un reial decret del 9 de novembre de 1885 ordena la cessió de les restes del monestir a la mitra de Vic, presidida llavors pel bisbe Morgades, que el darrer dia de l'any prengué possessió de les ruïnes en un acte oficial celebrat a Ripoll.

El bisbe Morgades justifica aquest traspàs, que seria decisiu per al futur de Santa Maria, en la ineficàcia dels esforços esmerçats els darrers vint-i-cinc anys per «zeloses i il·lustrades comissions i entusiastes particulars», fins i tot per l'Estat a través de la comissió de Girona i el convenciment —diu Morgades— que «tothom era de parer que'l Santuari de Santa Maria de Ripoll no s'aixecaria de sa ruïna, sino per la ma sempre salvadora de la Iglesia».

El bisbe Morgades publica el 17 de gener de 1886 una crida convidant «tots los que s'interessen per l'honor de nostra santa Religió y de quants senten lloable amor y entusiasmo per los monuments de la història de l'art» a aportar la seva contribució econòmica per tal que el monestir sigui refet «ab lo donatiu del magnat y ab l'estalvi de l'honorat menestral». Es tracta, en definitiva, de deixar de dependre de les migrades aportacions oficials i aconseguir diners convertint l'obra en una croada patriòtica, pietosa i artística que assoliria un gran ressò a Catalunya. La restauració de Santa Maria deixa així de ser un fet artístic per convertir-se en una singular reconstrucció patriòtica,

símbol de la reconstrucció nacional que Catalunya s'ha proposat.

El dia 9 de febrer la premsa dona notícia de la solemne sessió de l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona que obrí i tancà el bisbe Morgades. Elies Rogent presenta el seu nou projecte, ben diferent del de 1865 que patia, segons el mateix arquitecte, els errors propis de la inexperiència i del «poc apreci i coneixement que el 1865 tenia del romànic català». El dia 11 de febrer l'acadèmia retorna al bisbe els plànols definitius amb el seu vist-i-plau.

Durant els dies següents les notícies a la premsa són contínues, com ara l'oferiment de l'associació d'arquitectes, disposada a col·laborar en l'empresa; la visita feta a Ripoll el 2 de març pel bisbe Morgades acompanyat per Elies Rogent i per l'arquitecte diocesà Josep Artigas per coordinar el pla de treball; la constitució a Vic de la Junta general Diocesana per a la restauració, i la reunió el dia 19 de març de la comissió barcelonina encarregada d'impulsar la restauració.

El dia 21 de març de 1886 té lloc la solemne inauguració de les obres de reconstrucció. L'àmbit de l'església estava decorat sota la direcció del mestre d'obres Joaquim Nolla i en el curs de la cerimònia el bisbe Morgades féu un parlament en llengua catalana sobre la necessitat de mantenir i activar el veritable esperit català «per tal que Catalunya tornés a ésser gran». En l'àpat posterior, el canonge de Vic Jaume Collell oferí una corona de llorer lligada amb una cinta amb les quatre barres al poeta Jacint Verdaguer.

Els treballs començaren immediatament i a bon ritme. El 10 de novembre Elies Rogent fa una primera visita d'inspecció i dona fe d'aquesta celeritat: «Trobem que en els sis mesos transcorreguts s'han fet maravelles, que l'obra, que durant tants anys es va creure que era irrealitzable, està acabada quant a estructura i que les anomenades ruïnes de Ripoll pertanyen ja a la història, doncs la restauració segueix una marxa ordenada ascendent i progressiva...».

Elies Rogent, autor del projecte definitiu, per motius de salut i d'edat es reserva «l'alta inspecció» de les obres que són dirigides per l'arquitecte diocesà de Vic, Josep Artigas i Ramoneda.

El 1887 es publica a Barcelona l'informe redactat per Elies Rogent signat el dia 24 de desembre de 1886.

El mes d'abril ja s'havia cobert l'absis i es col·locaven les columnes de les naus laterals i s'ajuntava gran quantitat de pedra per fer la volta de la nau principal.

El mes d'octubre de 1888 el cimbori ja tenia posades les voltes de pedra. Es vol enllestir la façana de l'església abans de l'hivern i aprofitar els mesos freds per enllosar l'església, restaurar el mosaic del presbiteri, col·locar les vidrieres i muntar els altars.

Durant set anys, doncs, es treballa de valent gràcies a les aportacions econòmiques populars, i això permet l'1 de juliol la consagració de la nova església dins d'un conjunt de festes i actes celebrats entre el 30 de

juny i el 3 de juliol que tenen molt més d'exaltació patriòtica que no de fet purament religiós o artístic.

Avui, un segle després d'iniciades les obres de reconstrucció del temple, l'obra no està ben bé acabada i la fàbrica, especialment la portada, presenta problemes de conservació. Mentre es continua cercant solucions i cabals hom commemora amb soroll la data de 1886.

La significació social, política, patriòtica del monestir de Ripoll és refermada de nou pels nostres polítics d'ara, «pel que fou en el moment liminar de la nació catalana —deia l'editorial de l'*Avui* de l'endemà de l'acte commemoratiu— i, també pel que l'inici de la reconstrucció representà ara fa cents anys», un «revulsiu —va dir el president Pujol al monestir— que féu reaccionar Catalunya».

El temple també ha estat testimoni el 21 de març de 1986, potser per primera vegada, d'un fet insòlit i necessari: la relativització de la validesa dels principis que van inspirar l'obra des del vessant científic i arquitectònic, que tanta repercussió haurien de tenir en la disciplina de la intervenció en els monuments a casa nostra.

La reconstrucció del «bressol de Catalunya» —una autèntica «reconstrucció patriòtica», com ho fou la de Varsòvia pels polonesos després de la guerra mundial—, va tenir unes motivacions extraarquitectòniques en absolut menyspreables. Cal, però, ser conscients de la seva irreplicable excepcionalitat. Potser així podrem apreciar la inutilitat de tantes reconstruccions patriòtiques que, a semblança de l'actuació a Ripoll, s'han fet a Catalunya els darrers cent anys.

Confiem que la commemoració d'aquest centenari serveixi, si més no, per enterrar definitivament una actitud que no pot continuar inspirant la nostra política d'actuació en el patrimoni arquitectònic.

A banda, que això és una altra història, que es vulgui continuar utilitzant la imatge de la reconstrucció inacabada del monestir de Ripoll per recordar de tant en tant als catalans que tampoc no hem assolit encara la plenitud de la nostra reconstrucció nacional, potser sí que, en això, Ripoll és encara un símbol.

ANTONI GONZÁLEZ,

arquitecte i Cap del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

- ELIES ROGENT. *Informe sobre las obras realizadas en la basilica y las fuentes de la restauración*. Barcelona, 1887.
- JOSEP CALZADA I OLIVERAS. «La Desamortització i la Comissió de Girona». *Revista de Girona*. 4rt. trimestre de 1985.
- SANTIAGO ALCOLEA. «Notes sobre la restauració de Santa Maria de Ripoll». *Memòria 1984-1985 del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona*, (en premsa).
- JORDI ROGENT, MANUEL GIRALT. Exposició: *La reconstrucció de la Basílica de Santa Maria de Ripoll, 100 anys després*. Recopilació documental en curs de publicació.